

**بررسی و پایش محیط کسب و کار استان آذربایجان غربی
با تأکید بر اجرای طرح سنجش و ارزیابی شاخص‌های
فضای کسب و کار و ارائه راهکارهای بهبود آن**

www.ketab.ir

سرشناسه	:	تربتی قره‌باغ، حبیب، ۱۳۶۰
عنوان و نام پدیدآور	:	بررسی و پایش محیط کسب و کار استان آذربایجان غربی با تأکید بر اجرای طرح سنجش و ارزیابی شاخص‌های فضای کسب و کار و ارایه راهکارهای بهبود آن / نویسندگان حبیب تربتی قره‌باغ، عذرا جمشیدی. [به سفارش] ایران. وزارت امور اقتصادی و دارایی. اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان آذربایجان غربی.
مشخصات نشر	:	ارومیه: ایلک آی، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	:	۱۲۰ص: ۲۲ × ۲۹ س.م.
شابک	:	978-600-8281-17-7
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
موضوع	:	کسب و کار -- ایران -- نمونه‌پژوهی
موضوع	:	Iran -- Case studies Business
موضوع	:	سیاست صنعتی -- ایران
موضوع	:	Industrial policy -- Iran
موضوع	:	سیاست صنعتی
موضوع	:	Industrial policy
شناسه افزوده	:	جمشیدی، عذرا، ۱۳۶۴
شناسه افزوده	:	ایران. وزارت امور اقتصادی و دارایی. اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان آذربایجان غربی
رده بندی کنگره	:	۴۴۵/۵۵۲۸/الف/۱۳۹۵: ۴
رده بندی دیویی	:	۳۰۹.۵۵/۷۰۰۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۲۷۵۴۹۵

نویسندگان	:	حبیب تربتی قره‌باغ - عذرا جمشیدی
همکار طرح	:	شهره معروفی
ویراستار	:	ناصر شیرزاده
صفحه‌آرا و طراح جلد	:	ناصر شیرزاده
ناشر	:	ایلک آی
نوبت چاپ	:	اول
چاپ	:	۱۳۹۵
شمارگان	:	۱۰۰۰
نشانی ایمیل	:	eghtesadi-ag@mefa.gov.ir
آدرس سایت اینترنتی	:	www.ag.mefa.ir
شابک	:	978-600-8281-17-7

تمام حقوق این اثر برای اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان آذربایجان غربی محفوظ می‌باشد.

دیباچه

یکی از چالش‌های اساسی اقتصاد ایران، نقش کم‌رنگ بخش خصوصی در فعالیت‌های اقتصادی و دولتی بودن اقتصاد است. گسترش فعالیت بخش خصوصی و به عبارتی خصوصی‌سازی در ایران، علی‌رغم سیاست‌گذاری‌های انجام‌شده و برنامه‌ریزی صورت گرفته، در راستای نیل به اهدافی از قبیل کاهش حجم دولت، افزایش بهره‌وری، ایجاد درآمدهای پایدار و قطع وابستگی به درآمدهای نفتی و ... موفقیت چشمگیری نداشته است.

تجربه کشورهای موفق و پیشرو در اقتصاد نشان می‌دهد خصوصی‌سازی بدون توجه به بهبود محیط کسب‌وکار، نتایج مفیدی نخواهد داشت و واگذاری بنگاه‌های تولیدی به اسم خصوصی‌سازی و رها کردن آن‌ها در شرایط نامساعد کسب‌وکار، نه تنها نیل به اهداف خصوصی‌سازی را در پی نخواهد داشت، بلکه ممکن است منجر به بدتر شدن وضعیت بنگاه‌های واگذارشده نیز گردد.

محیط کسب‌وکار نامناسب، هزینه عملکرد بنگاه‌های اقتصادی را افزایش می‌دهد و باعث از بین رفتن انگیزه سرمایه‌گذاران و نیز عقب ماندن تولیدکنندگان کشور از رقبای جهانی می‌شود. ثبات اقتصاد کلان، کیفیت زیرساخت‌های کشور، کیفیت دستگاه‌های اجرایی، نظام وضع قوانین و مقررات، هزینه و امکان دسترسی به اطلاعات و آمار، فرهنگ کار و عوامل دیگری از این دست، از عواملی هستند که عملکرد واحدهای اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. دلیلی که مدیران واحدهای اقتصادی نمی‌توانند تأثیر چندانی بر آن‌ها بگذارند. لازم به ذکر است که این اصلاح‌ها به منظور بهبود محیط کسب‌وکار، مفهومی چندبعدی است که عملکرد تقریباً همه دستگاه‌ها و نهادهای کشور در آن متورند، از نیروی انتظامی و دادگستری گرفته تا شورای فرهنگ عمومی و نمایندگی‌های سیاسی کشور در خارج که آن‌ها را در بر می‌گیرد.

امروزه به دلیل اهمیت محیط کسب‌وکار و ضرورت توجه به آن به عنوان یکی از پیش‌نیازهای رشد اقتصادی، چندین مؤسسه بین‌المللی وضعیت محیط کسب‌وکار را در کشورهای مختلف از نظر مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار اندازه‌گیری می‌کنند که از مشهورترین این مؤسسات، می‌توان به بانک جهانی، مجمع جهانی اقتصاد، بنیاد هریتیج و واحد اطلاعات اقتصادی مجله اکونومیست اشاره کرد.

در این گزارش‌ها که تقریباً همه‌ساله منتشر می‌شوند، وضعیت کسب‌وکار کشورهای مختلف بر اساس تعدادی شاخص کمی، محاسبه و پیشنهادهایی نیز در جهت اصلاح محیط کسب‌وکار کشورها ارائه می‌گردد. علی‌رغم اینکه گزارش‌های کسب‌وکار بانک جهانی، متداول‌ترین گزارش کسب‌وکار در جهان هست، ولی در سال‌های اخیر با انتقاداتی از قبیل نادیده گرفته شدن مؤلفه‌هایی از قبیل مفاسد اقتصادی، فرهنگ کاری و بی‌توجهی به ابعاد مهمی از محیط کسب‌وکار نظیر درجه توسعه‌یافتگی و عدم تقارن اطلاعات و هزینه‌های معاملاتی مواجه بوده است.

در ایران نیز مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، با این استدلال که شاخص‌های مورد بررسی بانک جهانی مسائل و ویژگی‌های بومی کشورها را در نظر نمی‌گیرد، مؤلفه‌های متناسب با شرایط اقتصادی کشور شناسایی و به صورت فصلی مورد ارزیابی قرار می‌دهد.

با توجه به اینکه شاخص‌های کسب‌وکار بانک جهانی درخصوص ایران، بر اساس اطلاعات شاخص‌های مذکور برای استان تهران ارزیابی و گزارش می‌شوند و تعمیم نتایج منتشره برای استان‌ها به دلیل شرایط متفاوت حاکم بر استان‌ها صحیح نیست و از طرفی، نتایج ارزیابی مؤلفه‌های مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی نیز به دلیل ارتباط اکثر مؤلفه‌ها به مسائل کلان کشوری و تعداد اندک تشکلهای اقتصادی شرکت‌کننده از هر استان در

ارزیابی مزبور، نمی‌تواند نمایانگر وضعیت واقعی محیط کسب‌وکار هر استان باشد، در این راستا، اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان آذربایجان غربی، پایش محیط کسب‌وکار استان را با هدف شناسایی و ارزیابی عوامل مؤثر بر محیط کسب‌وکار استان آذربایجان غربی در قالب طرح پژوهشی انجام داده است.

برای این منظور، در فصل اول تحقیق حاضر، کلیاتی در خصوص ضرورت انجام تحقیق و اهداف آن و روش تحقیق ارائه شده است. در فصل دوم با عنوان ادبیات موضوعی به مواردی از قبیل تعریف فضای کسب‌وکار، عوامل مؤثر بر آن، روش‌های ارزیابی محیط کسب‌وکار و همچنین پیشینه پژوهش پرداخته شده است. نحوه گردآوری آمار و اطلاعات و روش تحلیل نتایج در فصل سوم تحت عنوان روش‌شناسی تحقیق آورده شده است. در فصل چهارم تحقیق با عنوان بررسی وضعیت فضای کسب‌وکار ایران، ابتدا بر اساس شاخص‌های بانک جهانی به تحلیل و بررسی وضعیت کسب‌وکار کشور و مقایسه آن با کشورهای منطقه منا و همچنین کشورهای سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ پرداخته شده و سپس وضعیت فضای کسب‌وکار کشور بر اساس گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی بررسی شده است.

در فصل پنجم که اساسی‌ترین بخش گزارش می‌باشد، محیط کسب‌وکار استان با سه رویکرد مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است. این فصل از مقدمه‌ای کوتاه در خصوص ساختار این فصل، در بخش دوم، شاخص‌های بانک جهانی برای استان محاسبه و با معادیر کشوری شاخص‌ها مقایسه گردیده است. بررسی وضعیت محیط کسب‌وکار استان بر اساس نتایج ارزیابی مؤثره‌های مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، در بخش سوم انجام شده است. بخش‌های چهارم و پنجم این فصل نیز به ترتیب به شناسایی و ارزیابی عوامل مؤثر بر محیط کسب‌وکار استان و ارزیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی مؤثر در محیط کسب‌وکار استان پرداخته است. جمع‌بندی و تحلیل نتایج و همچنین ارائه راهکارهای سیاستی در فصل ششم آورده شده است.

در پایان، جا دارد از شرکت شهرک‌های صنعتی استان که همکاری صمیمانه در توزیع و گردآوری اطلاعات پرسشنامه از شرکت‌های مستقر در شهرک‌های صنعتی استان داشتند و همچنین کارشناسان معاونت اقتصادی این اداره کل که گزارش حاضر، نتیجه تلاش‌های بی‌وقفه و شبانه‌روزی آن‌ها می‌باشد، تشکر و قدردانی گردد. امید است نتایج پژوهش حاصل در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی توسعه‌ای استان، مفید فایده واقع گردیده و گره‌گشای مسائل و مشکلات کسب‌وکار استان باشد.

داود غفارپور

نماینده وزیر و مدیر کل امور اقتصادی و دارایی

و نائب رئیس مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان آذربایجان غربی

فهرست مطالب

۱	فصل اول: کلیات تحقیق.....
۲	۱-۱) ضرورت انجام پژوهش.....
۳	۲-۱) اهداف تحقیق.....
۴	۳-۱) سؤال‌های تحقیق.....
۴	۴-۱) روش تحقیق.....
۴	۵-۱) محدودیت‌های تحقیق.....
۴	۶-۱) نتایج طرح در رابطه با نظام تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری.....
۵	فصل دوم: ادبیات موضوعی.....
۶	بخش اول، مبانی نظری.....
۶	۱-۲) تعریف فضای کسب‌وکار.....
۷	۲-۲) عوامل مؤثر بر فضای کسب‌وکار.....
۸	۱-۲-۲) دولت.....
۸	۲-۲-۲) دهه‌های اقتصادی.....
۹	۳-۲-۲) نظام حقوقی.....
۹	۳-۲) خصوصی‌سازی و محیط کسب‌وکار.....
۱۱	۴-۲) ریسک و ناپایداری فضای کسب‌وکار.....
۱۲	۵-۲) حاکمیت قانون و محیط کسب‌وکار.....
۱۳	۶-۲) دولت الکترونیک و فضای کسب‌وکار.....
۱۴	۷-۲) حاکمیت شرکتی و فضای کسب‌وکار.....
۱۴	۸-۲) مبانی و مستندات قانونی بهبود محیط کسب‌وکار در ایران.....
۱۶	۹-۲) معرفی برخی شاخص‌ها و مراکز بین‌المللی معتبر ارزیابی‌کننده محیط کسب‌وکار.....
۲۱	بخش دوم، پیشینه پژوهش.....
۲۷	فصل سوم: روش‌شناسی تحقیق.....
۲۸	۱-۳) مقدمه.....
۲۸	۲-۳) روش تحقیق.....
۲۸	۳-۳) گردآوری اطلاعات تحقیق.....
۲۸	۴-۳) جامعه و نمونه آماری تحقیق.....
۲۹	۵-۳) روش‌های آماری.....
۲۹	۱-۵-۳) تحلیل عاملی.....
۳۰	۲-۵-۳) استخراج عامل‌ها.....
۳۱	۳-۵-۳) تفسیر عامل‌های استخراج شده.....
۳۱	۴-۵-۳) دورانه‌های عاملی.....
	فصل چهارم: بررسی وضعیت محیط کسب‌وکار کشور بر اساس شاخص‌های بانک جهانی و مرکز پژوهش‌های مجلس
۳۳	شورای اسلامی.....
۳۴	۱-۴) مقدمه.....
۳۴	۲-۴) بررسی و ارزیابی وضعیت محیط کسب‌وکار کشور بر اساس شاخص‌های بانک جهانی.....
۳۵	۱-۲-۴) شاخص شروع کسب‌وکار.....
۳۷	۲-۲-۴) شاخص اخذ مجوز ساخت.....
۳۸	۳-۲-۴) شاخص اخذ انشعاب برق.....

۳۹	 شاخص ثبت مالکیت..... (۴-۲-۴)
۴۱	 شاخص اخذ اعتبارات..... (۵-۲-۴)
۴۴	 شاخص حمایت از سرمایه‌گذاران خرد..... (۶-۲-۴)
۴۶	 شاخص سهولت پرداخت مالیات..... (۷-۲-۴)
۴۸	 شاخص تجارت فرامرزی..... (۸-۲-۴)
۴۹	 شاخص سهولت اجرای قراردادهای..... (۹-۲-۴)
۵۲	 شاخص ورشکستگی و پرداخت دیون..... (۱۰-۲-۴)
۵۴	 ارزیابی محیط کسب‌وکار کشور با استفاده از شاخص‌های ۲۱ گانه مرکز پژوهش‌های مجلس..... (۳-۴)
۵۹	 فصل پنجم: بررسی وضعیت محیط کسب‌وکار استان آذربایجان غربی.....
۶۰	 (۱-۵) مقدمه.....
۶۰	 (۲-۵) ارزیابی محیط کسب‌وکار استان آذربایجان غربی بر اساس شاخص‌های بانک جهانی.....
۶۰	 (۱-۲-۵) شاخص شروع کسب‌وکار.....
۶۱	 (۲-۲-۵) شاخص اخذ مجوز ساخت.....
۶۲	 (۳-۲-۵) شاخص اخذ اعتبار برق.....
۶۳	 (۴-۲-۵) شاخص ثبت مالکیت.....
۶۳	 (۵-۲-۵) شاخص اخذ اعتبارات.....
۶۴	 (۶-۲-۵) شاخص حمایت از سرمایه‌گذاران خرد.....
۶۷	 (۷-۲-۵) شاخص سهولت پرداخت مالیات.....
۶۷	 (۸-۲-۵) شاخص تجارت فرامرزی.....
۶۸	 (۹-۲-۵) شاخص سهولت اجرای قراردادهای.....
۶۹	 (۱۰-۲-۵) شاخص ورشکستگی و پرداخت دیون.....
۶۹	 (۳-۵) ارزیابی محیط کسب‌وکار استان آذربایجان غربی بر اساس مؤلفه‌های مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.....
۷۲	 (۴-۵) شناسایی و ارزیابی عوامل مؤثر بر محیط کسب‌وکار استان آذربایجان غربی.....
۷۲	 (۱-۴-۵) تعیین عوامل مؤثر بر محیط کسب‌وکار استان آذربایجان غربی.....
۷۴	 (۲-۴-۵) ارزیابی عوامل مؤثر بر محیط کسب‌وکار استان آذربایجان غربی.....
۸۶	 (۵-۵) ارزیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی مؤثر در محیط کسب‌وکار استان آذربایجان غربی.....
۸۹	 فصل ششم: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۹۰	 (۱-۶) مقدمه.....
۹۰	 (۲-۶) جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۹۴	 (۳-۶) پیشنهادات.....
۹۴	 (۱-۳-۶) پیشنهادات ملی.....
۹۴	 (۲-۳-۶) پیشنهادات استانی.....
۹۷	 منابع و مآخذ.....

چکیده

لازمه تحقق رشد کمی و کیفی تولید ناخالص داخلی هر اقتصادی، افزایش سرمایه‌گذاری و بهبود فرآیند تولید است. سرمایه به‌عنوان یکی از پیش‌نیازهای رشد اقتصادی است و محیط کسب‌وکار مساعد به‌عنوان پیش‌شرط افزایش سرمایه‌گذاری، تولید و اشتغال و به‌ویژه توسعه خصوصی‌سازی می‌باشد. طی چند سال اخیر مطالعات متعددی در خصوص محیط کسب‌وکار کشور، باهدف شناسایی و رفع موانع پیش‌روی فعالیت بخش غیردولتی انجام پذیرفته است که اکثر این مطالعات بر مبنای شاخص‌های بانک جهانی و مؤلفه‌های مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی بوده است. در مطالعه حاضر علاوه بر بررسی و ارزیابی محیط کسب‌وکار استان آذربایجان غربی بر اساس شاخص‌های بانک جهانی و مؤلفه‌های مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، به شناسایی و تعیین عوامل مؤثر بر محیط کسب‌وکار استان آذربایجان غربی و ارزیابی میزان مانع بودن این عوامل در محیط کسب‌وکار استان پرداخته شده و در انتها، میزان رضایتمندی تشکلهای و فعالین اقتصادی استان از عملکرد دستگاه‌های آرای مؤثر در محیط کسب‌وکار استان ارزیابی شده است. ارزیابی شاخص‌های بانک جهانی در استان و مقایسه آن با کشور نشان می‌دهد که وضعیت شاخص شروع کسب‌وکار در استان از نظر «تعداد مراحل»، بدتر ولی از «لحاظ زمان»، نسبت به کشور بهتر است. وضعیت استان در شاخص‌های «اخذ مجوز ساخت»، «اخذ انشعاب برق»، «تجارت فرامرزی»، «سهولت اجرای قراردادهای» و «حمایت از سرمایه‌گذار خرد» در حالت کلی بهتر است. در شاخص «پرداخت مالیات» نیز تعداد پرداخت‌ها در هر سال و نرخ کل مالیات برابر با مقادیر کشوری هست؛ اما از لحاظ زمان صرف شده نسبت به کشور، بهتر می‌باشد. شاخص «ثبات مالکیت» استان از لحاظ تعداد مراحل برابر با کشور ولی از لحاظ مدت زمان کمتر می‌باشد. وضعیت شاخص «اخذ اعتبار» استان در مؤلفه قدرت حقوق قانونی، بهتر و در مؤلفه اطلاعات اعتباری بدتر می‌باشد و در نهایت در شاخص «ورشکستگی و پرداخت دیون»، وضعیت استان کمی بهتر ارزیابی شده است. شناسایی عوامل مؤثر بر محیط کسب‌وکار استان آذربایجان غربی با استفاده از روش تحلیل عاملی و به استناد اطلاعات گردآوری شده از تشکلهای و فعالین اقتصادی استان در ارتباط با مؤلفه‌های مؤثر بر محیط کسب‌وکار نشان می‌دهد سه دسته و برنامه‌ریزی‌های دولت، امکانات زیرساختی، تأمین مالی و ابزارهای لازم، مسائل گمرکی و تجارت فرامرزی، شروع کسب‌وکار، سازوکارهای حاکم بر بازار، نحوه رسیدگی به مشکلات و محدودیت‌های بازار کار به ترتیب ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲ و ۱ مؤثر بر محیط کسب‌وکار استان می‌باشند و سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های دولت، تأمین مالی و ابزارهای لازم و نحوه رسیدگی به مشکلات ۳ عامل اصلی مانع در محیط کسب‌وکار استان آذربایجان غربی می‌باشد و عوامل امکانات زیرساختی، محدودیت‌های بازار کار از نظر مشارکت‌کنندگان در تحقیق نسبت به بقیه عوامل، کم‌چالش‌تر ارزیابی شده است. ارزیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی استان نیز حاکی از نارضایتی بیشتر تشکلهای و فعالین اقتصادی استان از شهرداری، بانک‌های خصوصی و دولتی و اداره کل دادگستری می‌باشد.